

Araştırma/Research

DOI: 10.7822/omuefd.816068

OMÜ Eğitim Fakültesi Dergisi

OMU Journal of Education Faculty

2021, 40(1), 403-422

Türkçe Ders Kitaplarında Yer Alan Öyküleyici Metinlerin Eleştirel Düşünme Becerisi Kazandırma Bağlamında İncelenmesi

Emine SUR¹

Makalenin Geliş Tarihi: 27.09.2020

Yayına Kabul Tarihi: 11.06.2021

Online Yayınlanma Tarihi: 30.06.2021

Bu çalışmanın amacı Türkçe ders kitaplarında yer alan öyküleyici metinlerin eleştirel düşünme becerisi kazandırma bağlamında ne kadar yeterli olduğunu incelemektir. Araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden doküman incelemesi yöntemi kullanılmıştır. Araştırmanın evrenini 2019-2020 eğitim-öğretim yılında ortaokullarda okutulan Türkçe ders kitapları, çalışmanın örneklemini ise bu ders kitaplarında yer alan öyküleyici metinler oluşturmaktadır. Araştırmadan elde edilen bulgulara göre 5. Sınıf Türkçe Ders Kitabı'nda yeterli sayıda eleştirel düşünme becerisi alt kategorinin yer aldığı; 6. Sınıf MEB Yayınları ve EKOYAY Yayınlarına ait Türkçe Ders Kitaplarının aynı sınıf düzeyi olmasına karşın eleştirel düşünme alt kategorileri ve eleştirel düşünme yoğunluk puanlarının farklı olduğu; 7. sınıf Türkçe ders kitaplarının eleştirel düşünme alt kategori ve yoğunluk puanlarının birbiri ile uyumlu olduğu ve ders kitaplarında öğrencilerin eleştirel düşünme becerilerini geliştirmek için yeterli sayıda kategorinin yer aldığı görülmektedir. Ancak 8. sınıf Türkçe Ders Kitabı (MEB) incelendiğinde öyküleyici metinlerde az sayıda eleştirel düşünme becerisi alt kategorisinin yer aldığı ve öyküleyici metinlerin öğrencilerin eleştirel düşünme becerisini geliştirme noktasında son derece yetersiz olduğu görülmüştür. Sonuç olarak bu çalışmada 5,6,7. sınıf düzeylerindeki ders kitaplarında yeterli sayıda eleştirel düşünme becerisi alt kategorisinin yer aldığı, 8. sınıf Türkçe ders kitabında ise bazı eksikliklerin bulunduğu görülmektedir. 5,6,7,8. sınıf Türkçe ders kitaplarında yer alan öyküleyici metinlerde genelleme yapma eğiliminden uzak durma, yargılarını erteleme, yansız olma, ön bilgilerini kullanma eleştirel düşünme alt kategorilerine yeterli kadar yer verilmemiştir.

Anahtar Sözcükler: Türkçe Ders kitabı, Öyküleyici metinler, Eleştirel düşünme becerisi

GİRİŞ

Bilim ve teknikteki ilerlemeler dünyayı önceki yüzyıllara göre bambaşka düzene sahip yepyeni bir yapıya dönüştürmüştür ve artan hızla bu dönüşüm devam etmektedir. Değişimin getirdiği yenilikler elbette insan yaşamını pek çok yönden kolaylaştırmış; iletişim imkânları, ulaşım araçları ve son teknoloji ile üretilen elektronik gereçler sayesinde toplumlar önceki yüzyıla göre daha rahat yaşam olanağına kavuşmuştur. Ancak teknolojinin olumsuz etkilerinin insanoğluna yansması yeniliklerin getirdiği rahat yaşam olanağının karmaşa ve zorlukların gölgesinde kalmasına neden olmuştur. Akıllı telefonlar her an sınırsız bilgiye ulaşma fırsatı sunarken yalan yanlış haberlerle kafaları

¹ Dr, MEB, eminesur30@gmail.com, 0000 0002 7361-6389:

Bu makale 12. Dünya Dili Türkçe Sempozyumu'nda sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

Sur, E. (2021). Türkçe ders kitaplarında yer alan öyküleyici metinlerin eleştirel düşünme becerisi kazandırma bağlamında incelenmesi. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 40(1), 403-422. DOI: 10.7822/omuefd.816068

Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 2021, 40(1), 403-422.

karıştırılabilmekte, gerçekleri çarpıtıp milyonları kendi istekleri doğrultusunda yönlendirebilmektedir. Medya araçlarının taraflı yayınları zihinleri bulandırmakta; bireylerin düşüncelerini, neredeyse aldıkları ya da alacakları bütün kararları etkilemeye çalışmaktadır. İnsanların önemli bir kısmının kendi düşünmelerinden sorumlu olmaması; çevrelerindeki insanlardan ya da medya araçlarındaki düşüncelerden bilinçsizce etkilenmeleri (Tittle, 2011: 9) bu yönlendirmeyi en üst seviyeye çıkarmaktadır. Zayıf düşünceler kaçınılmaz olarak sorunlara, zaman ve enerji kaybına, hayal kırıklığına neden olmaktadır (Paul ve Elder, 2002: 7). Ancak bilinçli düşünürler bu etkiden uzak kalarak zihinsel yaşamlarını kontrol edip zayıf düşüncenin olumsuzluklarından uzak kalmayı başarırlar. John Dewey zihinsel özgürlüğe sahip olmayan insanları heves veya duruma köleler olarak nitelendirmektedir (Ruggiero, 2012: 22).

Bilgi çağının yarattığı değişime uyum sağlamak ve zorlukların üstesinden gelerek kölelikten kurtulmak; problem çözme, araştırma yapabilme, öğrenmeyi öğrenme, işbirliği ile çalışma, eleştirel ve yaratıcı düşünme gibi üst düzey düşünme becerilerine sahip olmaya bağlıdır (Certel vd., 2011). Üst düzey düşünme becerileri içerisinde yer alan eleştirel düşünme diğer düşünme becerileri ile kıyaslandığında daha ileri, mükemmel ve kusursuz düşünme şeklidir. Nitelikliyi bilgiyi niteliksizden, doğruyu yanlıştan ayırt etmek için kullanılacak en kolay ve zahmetsiz yoldur (Schreglmann, 2016: 4). Düşünmenin ileri hâli olarak da adlandırılan analitik düşünme insanın kendi düşüncesinin güçlü ve zayıf yanlarını tanımasına, zayıf yanlarını iyileştirerek düşüncesini yeniden yapılandırmasına olanak sağlar (Judge vd., 2009: 2). Doğru kararların alınması, sorunlara akılcı çözümlerin üretilmesi analitik düşünme becerilerinin aktif kullanılmasına bağlıdır. Eleştirel düşünme bilgi çağında lüks değil, ihmal edilmez bir gereksinimdir (Ay ve Akgöl, 2008: 65).

Türk eğitim sisteminin en önemli amacı gençleri bilgi çağının gerektirdiği yeterliliklerle donatmak ve onları hayata hazırlamaktır. Eğitim sisteminin parçasını oluşturan bütün dersler öğrencilerin üst düzey düşünme becerilerini geliştirecek şekilde inşa edilmiştir. Ancak Türkçe derslerinin düşünme becerilerini geliştirmede ayrı bir yeri olduğu düşünülmektedir. Çünkü dil ve düşünce birbiri ile iç içe geçmiş kavramlardır. Birindeki gelişme diğerini olumlu yönde etkilemektedir, tam tersi durumda ise yani birinde aksaklık yaşandığında diğerinin gelişimi sekteye uğramaktadır. Eleştirel düşünmeyi öğrenmek bireyin bilgi birikimini artırmasını, mantıksız düşüncelerden uzaklaşmasını, sebep-sonuç ilişkisini kavramasını, özgür düşünebilmesini, okunan metne ya da söylenen söze farklı açılardan bakmasını sağlamaktadır (Özden, 2014: 162; Sur, 2020).

Yapılandırmacı yaklaşıma uygun olarak hazırlanan 2006 ve sonrasındaki Türkçe Dersi Öğretim Programlarının misyonu, genel ve özel amaçları, kazanımları yapıcı, yaratıcı, akılcı, eleştirel ve doğru düşünme yollarını öğrenen ve bunları alışkanlık hâline getiren bireyler yetiştirmektir (TDÖP, 2006; TDÖP, 2015; MEB, 2017; TDÖP, 2018). Türkçe dersi öğretim programı kazanımları üst düzey düşünme becerilerini geliştirecek şekilde inşa edilmiştir. Programda belirlenen hedeflere ve kazanımlara ulaşmada kullanılacak en etkili ve somut araçlar ise ders kitaplarıdır. 2012 yılında yayınlanan Millî Eğitim Bakanlığı ve Ders Araçları Yönetmeliği'ne göre ders kitapları; ilgili eğitim ve öğretim programlarında yer alan kazanım ve açıklamalar doğrultusunda, dersin öğrenilmesini kolaylaştıran, öğrencilere yardımcı olacak çeşitli örnek, alıştırmalar, işlenen ünitelerle ilgili internet adresleri, okuma kaynakları ve diğer etkinlikleri kapsayan, yaprakları ayrı ayrı da kullanılabilen basılı/PDF formatında eserlerdir. Yalınkılıç (2014: 3) ders kitabını öğretim programlarındaki derslerin içeriğine ilişkin bilgileri öğrencilerin kullanımına sunan, onlara pekiştirme, sınava hazırlanma ve kendi öğrenme hızına bağlı olarak uygun çalışma olanağı sağlayan bir öğretim aracı olarak değerlendirmektedir. Ders kitabı öğretim programının kazanım ve amaçlarına uygun olarak hazırlanmış derse ilişkin konuları ve bilgileri içeren tüm öğrencilerin edinebildiği en yaygın ve vazgeçilmez eğitim-öğretim aracıdır. Türkçe dersleri, ders kitabında yer alan metinler üzerinden işlenmektedir.

Türkçe derslerinin işlenişinde ders kitaplarının çok mühim bir yeri vardır. Özbay (2002: 37) yapmış olduğu araştırmada Türkçe öğretmenlerinin derslerini büyük oranda (% 94,44) ders kitabına bağlı kalarak işlediklerini ortaya koymuştur (Bağcı ve Ünal, 2013: 13). Türkçe derslerinin merkezinde ders kitapları yer almaktadır. Ders kitaplarında yer alan metinlerin ders işleniş sürecinde oldukça önemli bir yeri bulunmaktadır. Çünkü metinler ve metinlere bağlı olarak hazırlanan etkinliklerle dersler yürütülmektedir. Metin başı ve sonu kapalı yapı oluşturan dilsel göstergelerin art arda geldiği anlamlı bir yapıdır (Günay, 2007: 55). Beaugrande ve Dressler'e (1981) göre metinler betimleyici, öyküleyici ve tartışmacı metinler olmak üzere üç başlık altında toplanmaktadır (Akbaba, 2020:31). Aktaş'a (2000) göre öyküleyici metinler bir başlangıç ile sonuç arasında dikkatlere sunulan metin parçalarıdır. Bu metin parçaları vaka (olay), bakış açısı ve anlatıcı, zaman, mekân ve şahıs kadrosu gibi unsurlardan oluşur (Kurnaz ve Akaydın, 2015:144).

Öyküleyici metinler, günlük hayatta yaşanmış ya da yaşanabilecek olayların şahıs, mekân ve zaman unsurları da belirtilerek bir anlatıcı tarafından okuyucuya aktarılmasıdır. Çocukların okudukları eserlerdeki kahramanlarla özdeşim kurdukları göz önüne alındığında (Karagül ve İnce Samur, 2017: 339) analitik düşünen kahramanların öğrencilerin bilişsel gelişimini olumlu yönde etkileyeceği muhakkaktır. Bu nedenle diğer metin türlerinde olduğu gibi öyküleyici metin seçiminde çok dikkatli davranılmalıdır. Ders kitaplarında yer alan metinlerin öğrencilerin düşünme, anlama, sorgulama becerilerini geliştirecek nitelikteki eserlerden seçilmesi öğrencilerin eleştirel düşünürler olarak yetiştirilmelerine katkıda bulunacaktır.

Literatür incelendiğinde ders kitaplarındaki kelime hazinesi (Karadağ ve Kurudayıoğlu, 2010), metinlerin çocuğa görecelik ilkesine uygunluğu (Çakır, 2013), okunabilirlik düzeyleri, metin türleri (Baş, 2003), etkinliklerin üst düzey düşünme becerilerini geliştirme yeterliliğine ilişkin (Lüle Mert, 2017) araştırmaların yapıldığı görülmektedir. Bu araştırmalarda ders kitaplarına yönelik birçok eksikliğe rastlanmıştır. Yağmur (2009) ders kitaplarındaki metinlerin basit kurgular içermesi, öğrencilerin dünya görüşünü zenginleştirmekten ve onların bilişsel gelişimini destekler nitelikte olmaktan uzak olmasının, tek tip metinlerin tercih edilmesi ve metne dayalı etkinliklerin alt düzey bilişsel süreçlere karşılık gelmesinin ders kitapları ile ilgili sıkıntılar olduğunu ifade etmektedir (Özgen Tuncer, 2010). Çakır (2013) yaptığı araştırmada metin seçiminde seviyenin, gelişim ve çocuk bakışının göz ardı edildiğini bu nedenle ders kitaplarında yer alan öykülerin çocuğa görecelik ilkesini taşımadığını söylemektedir. Lüle Mert (2017) yaptığı araştırmada 8. sınıf ders kitaplarında yer alan etkinliklerin basit düzeyde olduğu; sınıflandırma, sıralama, kıyaslama, gözlem, akıl yürütme, anımsama, yorumlama, çözümlenme gibi becerilerin gelişimine yönelik etkinlik örneklerine yer verilmediği sonucuna ulaşmıştır. İncelenen ders ve çalışma kitabında eleştirel düşünme becerisinin gelişimini sağlayacak etkinliklere %40 oranında yer verilmiştir. Bu araştırmada ise Türkçe ders kitaplarında yer alan öyküleyici metinlerin niteliği ve öğrencilerin eleştirel düşünme becerilerini geliştirmedeki etkisi incelenecektir.

Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın temel amacı, 2019-2020 eğitim-öğretim yılında Türkçe dersi öğretimi için kullanılan ders kitaplarında yer alan öyküleyici metinlerin eleştirel düşünme becerisini edindirme bağlamında yeterli olup olmadığını Kanmaz (2019) tarafından belirlenen kriterler doğrultusunda incelemektir. Bu genel amaç doğrultusunda aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır:

1. 5. Sınıf Türkçe Ders Kitabı'nda (Anıttepe Yayıncılık) yer alan öyküleyici metinler öğrencilere eleştirel düşünme becerisi kazandırma bağlamında yeterli düzeyde midir?
2. 6. Sınıf Türkçe Ders Kitabı'nda (MEB) yer alan öyküleyici metinler öğrencilere eleştirel düşünme becerisi kazandırma bağlamında yeterli düzeyde midir?

3. 6. Sınıf Türkçe Ders Kitabı'nda (EKOYAY Yayınları) yer alan öyküleyici metinler öğrencilere eleştirel düşünme becerisi kazandırma bağlamında yeterli düzeyde midir?
4. Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu MEB Yayınları Türkçe 7. Sınıf Ders Kitabı'nda (1) yer alan öyküleyici metinler öğrencilere eleştirel düşünme becerisi kazandırma bağlamında yeterli düzeyde midir?
5. Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu MEB Yayınları Türkçe Ders Kitabı'nda (2) yer alan öyküleyici metinler öğrencilere eleştirel düşünme becerisi kazandırma bağlamında yeterli düzeyde midir?
6. 7. Sınıf Özgün Yayınları Türkçe Ders Kitabı'nda yer alan öyküleyici metinler öğrencilere eleştirel düşünme becerisi kazandırma bağlamında yeterli düzeyde midir?
7. 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabı'nda (MEB) yer alan öyküleyici metinler öğrencilere eleştirel düşünme becerisi kazandırma bağlamında yeterli düzeyde midir?

YÖNTEM

Araştırma Modeli

Bu çalışmada ortaokul Türkçe ders kitaplarında yer alan öyküleyici metinlerin eleştirel düşünme becerisini kazandırmadaki işlevi değerlendirilecektir. Bu nedenle çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden doküman incelenmesi yöntemi kullanılmıştır. Doküman incelenmesi, araştırılmak istenen olay, nesne veya durumlar hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin incelenerek irdelenmesini kapsayan bir yöntemdir (Yıldırım ve Şimşek, 2006: 187). Ayrıca doküman analizinde var olan bir olay, nesne ya da durumlar kendi koşulları içerisinde olduğu gibi ortaya konularak tanımlanır. Doküman analizinde temel amaç, gözlemlenen ya da incelenen olay ya da olguları değiştirilmeden ve etkilemeden belirtmektir (Karasar, 2009: 77-78).

Bu çalışmanın örnekleminde yer alan ders kitaplarına yönelik bilgiler Tablo 1'de gösterilmiştir:

Tablo 1.

Araştırmada incelenen Türkçe ders kitapları

Sınıf	Kitap Adı	Yayınevi Adı	Öyküleyici Metin Sayısı
5.	Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu Türkçe Ders Kitabı 5	Anıttepe Yayıncılık	12
6.	Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu Türkçe 6 Ders Kitabı	MEB	9
6.	Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu Türkçe 6.Sınıf Ders Kitabı	EKOYAY	10
7.	Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu Türkçe 7. Sınıf Ders Kitabı (1)	MEB	12
7.	Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu Türkçe Ders Kitabı 7 (2)	MEB	14

7.	Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu Türkçe Ders Kitabı 7. Sınıf	ÖZGÜN	11
8.	Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu Türkçe Ders Kitabı 8	MEB	11

Tablo 1’de görüldüğü gibi, 2019-2020 eğitim öğretim yılında Millî Eğitim Bakanlığına bağlı ortaokullarda Türkçe dersi öğretimi için kullanılan 5, 6, 7 ve 8. sınıf Türkçe ders kitapları araştırmanın veri kaynağını oluşturmaktadır. Ortaokullarda kullanılan Türkçe ders kitaplarının hepsinde sekiz tema yer alırken her bir temada dört tane zorunlu, bir tane de serbest okuma metni olmak üzere toplam beş okuma metni yer almaktadır. Her kitapta yer alan toplam kırk okuma metni araştırmanın evrenini oluşturmaktadır.

Bu çalışmada metinlerdeki alt kategorilerin yorumlanmasında sıklık ve yüzde hesaplamaları kullanılmıştır. Metinlerin uzunluklarının farklı olması, ders kitaplarında farklı sayılarda öyküleyici metin yer alması bulgu sayısı yorumlama farklılıklarına yol açacağı düşüncesiyle metinlerin yoğunluk puanları da hesaplanmıştır. Yoğunluk puanlarının hesaplanmasında Karaman-Kepeneci ve Aslan (2013: 187) tarafından uygulanan yöntem örnek alınmıştır. Her bir ders kitabı için kategori yüzdesi ve kategori yoğunluk puanı:

Kategori % = (Kategori Sıklığı/ Tüm Kategorilerin Toplam Sıklığı) x 100

Kategori Yoğunluk Puanı= Kategori Sıklığı/ Yaklaşık sözcük sayısı

formüllerine göre elde edilmiştir. Yoğunluk puanı hesaplanırken çıkan sayıların çok küçük olması yorumlamayı güçleştireceğinden tüm kategorilere ait yoğunluk puanı 10.000 ile çarpılmıştır. Elde edilen istatistiksel veriler ışığında bulgular yorumlanmaya çalışılmıştır.

Verilerin Analizi

Türkçe ders kitaplarında yer alan öyküleyici metinlerin eleştirel düşünme becerisine katkısının incelendiği bu çalışmada verilerin çözümlenmesinde içerik analizi yöntemi uygulanmıştır. İçerik çözümlenmesi sözel, yazılı ve diğer malzemelerin içerdiği iletiyi, anlam ve dilbilgisi açısından nesnel ve dizgesel olarak sınıflandırma, sayılara dönüştürme ve çıkarımda bulunma yoluyla sosyal gerçeği araştıran bilimsel bir yaklaşımdır (Tavşancıl ve Aslan, 2001: 22).

Bu çalışmada Kanmaz’ın (2019) “Eleştirel Düşünme Becerisi Edindirme Bağlamında Çocuk ve Gençlik Kitaplarının İncelenmesi” adlı doktora çalışmasında eleştirel düşünme becerisine yönelik oluşturduğu alt kategorilerden hareketle Türkçe ders kitaplarında yer alan öyküleyici metinler incelenmiştir. İnceleme öncesinde Kanmaz’dan (2019) kriterleri ders kitaplarına uygulama hususunda gerekli izin alınmıştır. Ders kitaplarında yer alan öyküleyici metinler aşağıda yer alan alt kategorilere göre incelenmiştir:

1. karakterlerin “açık olma” sı,
2. karakterlerin “düşünmeden eyleme geçmeme” si,
3. karakterlerin “sabırlı olma” sı, (engeller karşısında yılmaması)
4. karakterlerin “ön bilgileri kullanma” sı,
5. karakterlerin “derinlemesine soru sorma” sı,
6. karakterlerin “anamlı benzerlik ve farklılıkları fark etme” si,
7. karakterlerin “çelişkileri fark etme” si,

8. karakterlerin “genelleme yapma eğiliminden uzak durma” sı,
9. karakterlerin “bağımsız düşünme” si / “sayılıtları inceleme” si,
10. karakterlerin “kendilerini ve kendi çalışmalarını denetleme” si,
11. karakterlerin “yansız olma” sı (zihinsel alçakgönüllülük, zihinsel yüreklilik, zihinsel eşduyum),
12. karakterlerin “yargılarını erteleme” si,
13. karakterlerin “doğru çıkarımlarda bulunma” sıdır.

Geçerlik ve Güvenirlik

Geçerlilik: Bu çalışmada Kanmaz’ın (2019: 51) eleştirel düşünme becerisi ve çocuk edebiyatına ilişkin geniş bir araştırma yaparak hazırladığı alt kategoriler kullanılmıştır. Araştırmanın geçerliliğini sağlamak amacıyla öyküleyici metinler ayrıntılı olarak irdelenmiş ve eleştirel düşünme alt kategorisine giren bütün bölümler kodlanarak kaydedilmiştir.

Güvenilirlik: Araştırmanın iç güvenilirliğini sağlamak için belirlenen alt kategorilerin metinlerde ne sıklıkta ele alındığına ilişkin kayıtlar tutulmuştur. İçerik çözümlemesi konusunda deneyimli olan diğer alan uzmanı ve araştırmacı tarafından 5. Sınıf Türkçe Ders Kitabı’nda yer alan “Şahin Bey” metni ayrı ayrı değerlendirilmiştir. Elde edilen bulguların güvenilirliğini hesaplamada Miles ve Huberman (1994) tarafından geliştirilen güvenilirlik formülü kullanılmıştır. Miles ve Huberman (1994) Güvenirlik Formülü: $Güvenirlik = \frac{\text{Görüş Birliği}}{(\text{Görüş Birliği} + \text{Görüş Ayrılığı})} \times 100$

Alan uzmanı ve araştırmacı tarafından yapılan değerlendirmenin tutarlılık oranı %84 olarak belirlenmiştir. Araştırmanın güvenilirliği için kodlayıcılar arasında en az .70’lik bir tutarlılık oranı gerekmektedir (Baltacı, 2017: 8). Bu durumda araştırmanın güvenilir olduğunu söylemek mümkündür.

BULGULAR

Y Bu çalışma kapsamında incelenen Türkçe ders kitaplarındaki öyküleyici metinlerde yer alan eleştirel düşünme becerisinin alt kategorilerinin sıklık (f), yüzde (%) ve çoktan aza doğru yoğunluk puanlarının (YP) dağılımı belirlenmiştir.

5. Sınıf Anıttepe Yayınları Türkçe Ders Kitabı’nın eleştirel düşünme becerisi alt kategori bulguları Tablo 2’de verilmiştir.

Tablo 2.

5. sınıf Anıttepe Yayınları Türkçe Ders Kitabı’nda eleştirel düşünme becerisi alt kategorilerine ilişkin bulgular

Alt Kategoriler	f	%	YP
Açık Olma	33	37,07	53,88
Sabırlı olma	15	16,85	24,49
Doğru çıkarımlarda bulunabilme	11	12,35	17,96
Anlamli benzerlik ve farklılıkları ayırt etme	6	6,74	9,79
Çelişkileri fark etme	6	6,74	9,79
Bağımsız düşünme/sayıtları inceleme	6	6,74	9,79
Düşünmeden eyleme geçmeme	4	4,49	6,53

Derinlemesine soru sorma	3	3,37	4,89
Yansız olma	2	2,24	3,26
Ön bilgilerini kullanma	1	1,12	1,63
Yargılarını erteleme	1	1,12	1,63
Kendini ve kendi çalışmalarını denetleme	1	1,12	1,63
Genelleme yapma eğiliminden uzak durma	0	0	0
Toplam	89	100	143,77

Tablo 2’de görüldüğü gibi, 5. Sınıf Türkçe Ders Kitabı’nda (Anıttepe Yayıncılık) yer alan on iki öyküleyici metin incelendiğinde eleştirel düşünme becerisi kategorilerinden toplam 89 tane yer aldığı görülmektedir. Açık olma (%37,07), sabırlı olma (%16,85), doğru çıkarımda bulunma (%12,35) 5. Sınıf Türkçe Ders Kitabı’nda en çok yer alan; genelleme yapma eğiliminden uzak durma (%0), ön bilgilerini kullanma (%1,12), kendini ve kendi çalışmalarını denetleme (%1,12), yargılarını erteleme (%1,12) en az yer alan eleştirel düşünme alt kategorileridir.

Aşağıda 5. Sınıf Anıttepe Yayınları Türkçe Ders Kitabı’nda eleştirel düşünme becerisine ilişkin alt kategorilerden örnekler verilmiştir:

Nihayet balonlara ulaşmıştı. Bir süre onları izledi. Sonra dikkatlice balonları ağacın dikenlerinden koruyarak dallara dolanmış ipleri çözüp baloncuya uzattı. Sadece bir balon, diğerlerinden ayrılıp biraz daha yukarı çıkmış ve dalların arasında sıkışıp kalmıştı. Çocuk onu da kurtarmaya çalışsa biliyordu ki ağacın dikenleri balonu patlatacaktı. İster istemez ağaçtan aşağı indi, ayakkabılarını giyip adamın kendisine vereceği balonu heyecanla beklemeye başladı. (*Düşünmeden Eyleme Geçmeme*)

Furkan’ın ayakları ağrıyordu yürümekten. Elindeki kâğıda baktı, toplam beş imza alabilmişti. Niye anlamıyorlardı? Yoksa kendisi mi anlatamıyordu? (*Açık Olma*)

Haberlerin altındaki yazıda Sinan Bey’in adı geçiyordu. Furkan hemen arkadaşlarını aradı. Sinan Bey’in televizyonda haber müdürü olduğunu söyledi. Demek ki onun için televizyoncular buradaydı. (*Doğru Çıkarımda Bulunma*)

“Söylesene dostum.” der: “Ben böyle günlerdir aç gezerken nasıl oluyor da sen bu kadar tumbul, besili kalabiliyorsun?” (*Benzerlik ve Farlılıkları Fark Etme*)

6. sınıf MEB Yayınları Türkçe Ders Kitabı’nın eleştirel düşünme becerisi alt kategori bulguları Tablo 3’te verilmiştir.

Tablo 3.

6. Sınıf MEB Yayınları Türkçe Ders Kitabı’nda eleştirel düşünme becerisi alt kategorilerine ilişkin bulgular

Alt Kategoriler	f	%	YP
Açık Olma	27	36,98	67,41
Doğru çıkarımlarda bulunabilme	11	15,06	27,46

Bağımsız düşünme/sayıtları inceleme	10	13,69	24,96
Çelişkileri fark etme	6	8,21	14,98
Anlamli benzerlik ve farklılıkları ayırt etme	5	6,84	12,48
Derinlemesine soru sorma	4	5,47	9,98
Düşünmeden eyleme geçmeme	4	5,47	9,98
Sabırlı olma	2	2,73	4,99
Yansız olma	2	2,73	4,99
Kendini ve kendi çalışmalarını denetleme	1	1,36	2,49
Yargılarını erteleme	1	1,36	2,49
Genelleme yapma eğiliminden uzak durma	0	0	0
Ön bilgilerini kullanma	0	0	0
Toplam	73	100	182,21

Tablo 3'te görüldüğü gibi, 6. Sınıf Türkçe Ders Kitabı'nda (MEB) dokuz öyküleyici metin incelendiğinde eleştirel düşünme becerisi kategorilerinden toplam 73 tane yer aldığı görülmektedir. Açık olma (%36,98), doğru çıkarımda bulunma (%15,06), bağımsız düşünme (%13,69) 6. Sınıf Türkçe Ders Kitabı'nda en çok yer alan; ön bilgilerini kullanma (%0), genelleme yapma eğiliminden uzak durma (%0), yargılarını erteleme (%1,36) ve kendini, kendi çalışmalarını denetleme (%1,36) en az yer alan eleştirel düşünme alt kategorileridir.

Aşağıda 6. Sınıf MEB yayınları Türkçe ders kitabında eleştirel düşünme becerisine ilişkin alt kategorilerden örnekler verilmiştir:

Kırlarda, yeşilin cümbüşünde tatlı tatlı esen rüzgârların kokusu, kitaplığımın aracılığıyla yüzüme, kulağıma, saçlarıma dolanırdı. O kadar zamandan sonra şu iki üç gündür hiç de öyle değil yansıyanlar. Şimdi sanki "cennet" ülke değil de "cehennem" yeri oluvermiş benim canım kitaplığım. (*Benzerlik ve Farklılıkları Ayırt Etme*)

At bakıcısı, padişahın kendisine sırrını açmasının büyük bir nimet olduğunu biliyordu. (*Doğru Çıkarımda Bulunma*)

Kardeşimin kıskançlığı beni korkutuyor. Saltanatıma göz dikmiş olmalı. Benim için kötü niyet besliyor. Onun hile ve tuzaklarından emin olmam lazım. Ancak senin gibi güvenilir dostların yardımıyla onun hilelerinden korunabilirim. (*Açık Olma*)

Aman efendim! Ben size sadık kaldım. Sizin iyiliğinizi düşündüğüm için olan biteni hemen size söyledim. Sizin tarafınızı seçtim. Yaptıklarımın karşılığı bu muydu, deyince çiçeği burnunda padişah şu cevabı verdi: – Sen kardeşimin sana emanet ettiği sırları bana bildirdin. Aynen bunun gibi benim sırlarımı da başkalarına açıklamayacağını nereden bileceğim? (*Yansız olma*)

6. sınıf EKOYAY Yayınları Türkçe Ders Kitabı'nın eleştirel düşünme becerisi alt kategori bulguları Tablo 4'te verilmiştir.

Tablo 4.

6. Sınıf EKOYAY Yayınları Türkçe Ders Kitabı'nda eleştirel düşünme becerisi alt kategorilerine ilişkin bulgular

Alt Kategoriler	f	%	YP
Açık olma	29	30,85	41,34
Anlamli benzerlik ve farklılıkları ayırt etme	22	23,40	31,36
Bağımsız düşünme/sayıtları inceleme	11	11,70	15,68
Doğru çıkarımlarda bulunabilme	8	8,51	11,40
Çelişkileri fark etme	6	6,38	8,55
Derinlemesine soru sorma	4	4,25	5,70
Düşünmeden eyleme geçmeme	4	4,25	5,70
Sabırlı olma	4	4,25	5,70
Ön bilgilerini kullanma	2	2,12	2,85
Yansız olma	2	2,12	2,85
Yargılarını erteleme	1	1,06	1,42
Kendini ve kendi çalışmalarını denetleme	1	1,06	1,42
Genelleme yapma eğiliminden uzak durma	0	0	0
Toplam	94	100	133,45

Tablo 4'te görüldüğü gibi, 6. Sınıf Türkçe Ders Kitabı'nda (EKOYAY) yer alan on öyküleyici metin incelendiğinde eleştirel düşünme becerisi kategorilerinden toplam 94 tane yer aldığı görülmektedir. Açık olma (%30,85), anlamli benzerlik ve farklılıkları ayırt etme (%23,40), bağımsız düşünme (%11,70) 6. Sınıf Türkçe Ders Kitabı'nda en çok yer alan; genelleme yapma eğiliminden uzak durma (%0), kendini ve kendi çalışmalarını denetleme (%1,06), yargılarını erteleme (%1,06) en az yer alan eleştirel düşünme alt kategorileridir.

Aşağıda EKOYAY yayınları 6. Sınıf Türkçe Ders Kitabı'nda eleştirel düşünme becerisine ilişkin alt kategorilerden örnekler verilmiştir:

“Şimdi çocuklar...” diyerek söze başladı öğretmenimiz. “Bence bu sınıfta haksız olan yok. (Yansız Olma)

Örneğin, ben bir süre Almanya'da kaldığım için biliyorum. Almanya, hem sanayi alanında gelişmiş bir ülkedir hem de topraklarının tamamı ormanlarla, yeşil alanlarla kaplıdır. Kentleşme dersiniz, o da ileri bir düzeydedir. Zaten bu gerçeği hepimiz biliyorsunuz. Ama Almanya ve onun gibi gelişmiş ülkelerde

bir ağacın küçücük bir dalını bile koparamazsınız. Kentleri tertemizdir. Çok geniş parkları, bakımlı ormanları vardır. Öte yandan, çok gelişmiş sanayi dalları vardır. (*Ön Bilgilerini Kullanma*)

Dostum, ben de pek çokları gibi seni; tembel, uyuşuk, işe yaramaz, keyfine düşkün ve gürültücü bir kimse olarak biliyordum. Ama kabahat bütün bütün bende değil! (*Açık olma*)

Kuşkusuz okul evden daha eğlenceliydi. (*Benzerlik ve Farklılıkları Ayırt Etme*)

'Onu nasıl aradım bilerseniz?.. Karşımda ne görsem 'o' dedim, geçip gitmedim asla. Tahminimi binlerce hayal aldatsa, binlerce serap gözümü yanıtsa da azmimde gevşeklik göstermedim. Bir an bile ümidimi yitirmedim... (*Sabırlı Olma*)

Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu MEB Yayınları Türkçe 7. Sınıf Ders Kitabı'nın (1) eleştirel düşünme becerisi alt kategori bulguları Tablo 5'te verilmiştir.

Tablo 5.

Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu MEB Yayınları Türkçe 7. Sınıf Ders Kitabı (1) eleştirel düşünme becerisi alt kategorilerine ilişkin bulgular

Alt Kategoriler	f	%	YP
Açık olma	30	31,57	32,82
Anlamli benzerlik ve farklılıkları ayırt etme	24	25,26	26,25
Çelişkileri fark etme	7	7,36	7,65
Doğru çıkarımlarda bulunabilme	7	7,36	7,65
Bağımsız düşünme/sayıltıları inceleme	6	6,31	6,56
Düşünmeden eyleme geçmeme	5	5,26	5,47
Sabırlı olma	5	5,26	5,47
Derinlemesine Soru Sorma	4	4,21	4,37
Kendini ve kendi çalışmalarını denetleme	3	3,15	3,28
Yansız olma	2	2,10	2,18
Ön bilgilerini kullanma	1	1,05	1,09
Yargılarını erteleme	1	1,05	1,09
Genelleme yapma eğiliminden uzak durma	0	0	0
Toplam	95	100	103,88

Tablo 5'te görüldüğü gibi, 7. Sınıf Türkçe Ders Kitabı'nda (MEB-1) eleştirel düşünme becerisi kategorilerinden toplam 95 tane yer aldığı görülmektedir. Açık olma (%31,57), anlamlı benzerlik ve

farklılıkları ayırt etme (%25,26), çelişkileri fark etme (%7,36) ve doğru çıkarımlarda bulunabilme (%7,36) 7. Sınıf Türkçe Ders Kitabı'nda en çok yer alan; genelleme yapma eğiliminden uzak durma (%0), yargılarını erteleme (%1,05), ön bilgilerini kullanma (%1,05) en az yer alan eleştirel düşünme alt kategorileridir.

Aşağıda MEB yayınları 7. Sınıf Türkçe Ders Kitabı'nda eleştirel düşünme becerisine ilişkin alt kategorilerden örnekler verilmiştir:

...kesin alıcı görünmemek, kitapçıyı şımartmamak amacıyla: – Dağınık bir eser... Acaba tamam mı değil mi? Yazarı da Kâşgarlı adlı bir adammuş... Kimdir, necidir, belli değil... Sarı çizmeli Mehmet Ağa... Ama ne de olsa bir eserdir... Encümen on lira teklif etmiş, ben de on beş lira veririm... der. (Düşünmeden Eyleme Geçmeme)

“Size üç soru sormaya geldim bilge münzevi: Doğru zamanda doğru işi yapmayı nasıl öğrenirim? En çok kime ihtiyacım var yani en çok hangi insanlara önem vermeliyim? Ve ilgilenmem gereken en önemli işler nelerdir?” dedi. (Derinlemesine Soru Sorma)

Vücudumu kastım ve sol ayağımı üçüncü kez attım. Harfin bir tarafını çizdim. Diğer tarafının yarısını da çizdim. Sonra tebeşir kırılmış ve şaşkına dönmüş bir hâlde kalakalmıştım. Onu atmak ve vazgeçmek istedim. Derken annemin elini omzumda hissettim. Bir kez daha denedim. (Sabırlı Olma)

Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu MEB Yayınları Ders Kitabı'nın (2) 7 eleştirel düşünme becerisi alt kategori bulguları Tablo 6'da verilmiştir.

Tablo 6.

Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu MEB Yayınları Türkçe Ders Kitabı (2) 7 eleştirel düşünme becerisi alt kategorilerine ilişkin bulgular

Alt Kategoriler	f	%	YP
Açık olma	37	35,57	38,12
Anlamli benzerlik ve farklılıkları ayırt etme	22	21,15	22,66
Doğru çıkarımlarda bulunabilme	10	9,61	10,30
Çelişkileri fark etme	9	8,65	9,27
Derinlemesine soru sorma	7	6,73	7,21
Sabırlı olma	7	6,73	7,21
Bağımsız düşünme/sayıtları inceleme	4	3,84	4,12
Kendini ve kendi çalışmalarını denetleme	3	2,88	3,09
Düşünmeden eyleme geçmeme	2	1,92	2,06
Yansız olma	1	0,96	1,03
Ön bilgilerini kullanma	1	0,96	1,03

Yargılarını erteleme	1	0,96	1,03
Genelleme yapma eğiliminden uzak durma	0	0	0
Toplam	104	100	107.13

Tablo 6’da görüldüğü gibi, 7. Sınıf Türkçe Ders Kitabı’nda (MEB-2) eleştirel düşünme becerisi kategorilerinden 104 tane yer aldığı görülmektedir. Açık olma (%35,57), anlamlı benzerlik ve farklılıkları ayırt etme (%21,15), bağımsız düşünme (%9,61) 7. Sınıf Türkçe Ders Kitabı’nda en çok yer alan; genelleme yapma eğiliminden uzak durma (%0), yargılarını erteleme (%0,96), ön bilgilerini kullanma (%0,96), yansız olma (%0,96) en az yer alan eleştirel düşünme alt kategorileridir.

Aşağıda MEB yayınları 7. sınıf Türkçe Ders Kitabı’nda eleştirel düşünme becerisine ilişkin alt kategorilerden örnekler verilmiştir:

“Ben çalışıyorum ya! Anana da işsizlik sigortasından üç beş kuruş verirler elbet. Şimdilik geçiniriz. Belki ilerde ona başka bir iş bulunur.” (Sabırlı Olma)

Önemli değil efendim. Ne fark eder. Ha benim kocam ha başkasının... Vatan hizmeti değil mi? (Yansız Olma)

İki öğretmen kapıda durmuşlar, hayretle bana bakıyorlardı. Önden bana doğru yürüyen müdürümüz sert bir sesle bağırıp duruyordu. O an hiçbir şey duymuyordum. (Açık Olma)

Aradan geçen zaman zarfında orman iyice büyüyüp gelişmiş, civarda yeni yeni binalar inşa edilmiş; eski, terk edilmiş köy orta hâlli ve capcanlı bir kasabaya dönüşmüştü. (Benzerlik ve Farklılıkları Ayırt Etme)

7. sınıf Özgün Yayınları Türkçe Ders Kitabı’nın eleştirel düşünme becerisi alt kategori bulguları Tablo 7’de verilmiştir.

Tablo 7.

7. Sınıf Özgün Yayınları Türkçe Ders Kitabı’nda eleştirel düşünme becerisi alt kategorilerine ilişkin bulgular

Alt Kategoriler	f	%	YP
Açık olma	36	40,44	58,13
Anlamlı benzerlik ve farklılıkları ayırt etme	11	12,35	17,76
Sabırlı olma	10	11,23	16,14
Doğru çıkarımlarda bulunabilme	5	5,61	8,07
Bağımsız düşünme/sayıtları inceleme	4	4,49	6,45
Derinlemesine soru sorma	4	4,49	6,45
Yansız olma	3	3,37	4,84
Çelişkileri fark etme	3	3,37	4,84

Ön bilgilerini kullanma	3	3,37	4,84
Yargılarını erteleme	3	3,37	4,84
Kendini ve kendi çalışmalarını denetleme	3	3,37	4,84
Genelleme yapma eğiliminden uzak durma	2	2,24	3,22
Düşünmeden eyleme geçmeme	2	2,24	3,22
Toplam	89	100	143,64

Tablo 7’de görüldüğü gibi, 7. Sınıf Türkçe Ders Kitabı’nda (Özgün Yayınları) eleştirel düşünme becerisi alt kategorilerinden toplam 89 tane yer aldığı görülmektedir. Açık olma (%40,44), anlamlı benzerlik ve farklılıkları ayırt etme (%12,35), sabırlı olma (%11,23) 7. Sınıf Türkçe Ders Kitabı’nda en çok yer alan; düşünmeden eyleme geçmeme (%2,24), genelleme yapma eğiliminden uzak durma (%2,24), kendini ve kendi çalışmalarını denetleme (%3,37) en az yer alan eleştirel düşünme alt kategorileridir.

Aşağıda Özgün yayınlarına ait 7. sınıf Türkçe Ders Kitabı’nda eleştirel düşünme becerisine ilişkin alt kategorilerden örnekler verilmiştir:

Bu kavga Romalı esirlerin arslanla dövüşmesinden şu itibarla farklı idi ki Romalı esir arslana bir çeyrek saat içinde yeniliyordu. Mustafa ejderhayı bir sene içinde, bazen ümitsizlikten bazen ümitten yeniliyordu (*Benzerlik ve Farklılıkları Ayırt Etme*).

Omuzları, tırnakları, ayakları, göğsü, sırtı, bütün kuvveti ile dayanır; onu yener, yıkardı. Kazma iş görmediği zaman yumruğu, yumruğu yetmediği zaman parmakları, parmakları kalın geldiği zaman tırnakları ile toprağı tırmalardı. (*Sabırlı Olma*)

Ama yapamıyordum çünkü okuyamıyordum. Tek bildiğim Jim’in (Cim) bunu yapabildiği idi, Tony (Toni) de yapabiliyordu, Mona (Mona) ve Peter (Pitir) da. Sanırım kiskanıyordum. (*Açık Olma*)

Yavaş ve sıkıntılı bir sürecin sonunda annemle alfabenin üzerinden geçtim ve tüm harfleri iyice öğrendim. (*Kendini ve Kendi Çalışmalarını Denetleme*)

8. sınıf MEB Yayınları Türkçe Ders Kitabı’nın eleştirel düşünme becerisi alt kategori bulguları Tablo 8’de verilmiştir.

Tablo 8.

8. Sınıf MEB Yayınları Türkçe Ders Kitabı’nda eleştirel düşünme becerisi alt kategorilerine ilişkin bulgular

Alt Kategoriler	f	%	YP
Açık olma	35	54,68	45,55
Derinlemesine soru sorma	7	10,93	9,11
Sabırlı olma	5	7,81	6,50
Bağımsız düşünme/sayıtları inceleme	5	7,81	6,50
Doğru çıkarımlarda bulunabilme	4	6,25	5,20

Anlamli benzerlik ve farklılıkları ayırt etme	4	6,25	5,20
Yansız olma	2	3,12	2,60
Yargılarını erteleme	1	1,56	1,30
Düşünmeden eyleme geçmeme	1	1,56	1,30
Ön bilgilerini kullanma	0	0	0
Kendini ve kendi çalışmalarını denetleme	0	0	0
Genelleme yapma eğiliminden uzak durma	0	0	0
Çelişkileri fark etme	0	0	0
Toplam	64	100	83,26

Tablo 8’de görüldüğü gibi, 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabı’nda (MEB) eleştirel düşünme becerisi alt kategorilerinden toplam 64 tane yer aldığı görülmektedir. Açık olma (%54,68), derinlemesine soru sorma (%10,93), sabırlı olma (%7,81), bağımsız düşünme (%7,81) 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabı’nda en çok yer alan; genelleme yapma eğiliminden uzak durma (%0), çelişkileri fark etme (%0), ön bilgilerini kullanma (%0), kendini ve kendi çalışmalarını denetleme (%0) en az yer alan eleştirel düşünme alt kategorileridir.

Aşağıda MEB yayınları 8. sınıf Türkçe Ders Kitabı’nda eleştirel düşünme becerisine ilişkin alt kategorilerden örnekler verilmiştir:

Bana öyle geldi ki bu zafer arasında bütün Salihli’deki kadınların kimi sevgili bir vücudu, hepsi yerini yurdunu hatta karnını doyurabilmek güvenini kaybettikleri için arada alınlarından uçan siyah endişe gölgesi Hatice Nine’de yoktu. *(Benzerlik ve Farklılıkları Ayırt Etme)*

Karnım doymuyordu ki... Çok kalabalıktı. Üç sofraya kurulurdu; biri dedem ve emmilerime, biri büyük gelinlerle ebeme, biri de küçük gelinlerle onların çocuklarına. Sofrada azıcık başını çevirsen önündeki ekmeğe kaybolur. Ekmeğe katık ettiğin ne ki zaten; çökelek, turşu, soğan, bulursan pekmez... *(Açık Olma)*

...Robinson Crusoe’yi (Robinson Kuruze) okumuşumdur herhâlde, unuttum gitti. Onun zoruyla mavi boyaların üstünde bir garip ada ismi okuyunca hülyaya daldığımı sanmıyorum. Romanlar yüzünden adaları sevdiğimi pek ummuyorum ama belki de o yüzdendir. *(Bağımsız Düşünme)*

TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

Türkçe ders kitaplarında yer alan öyküleyici metinlerin eleştirel düşünme becerisi edindirme bağlamında ne kadar yeterli olduğunu inceleyen bu çalışmadan elde edilen ilk bulguya göre 5. Sınıf Türkçe Ders Kitabı’nda yer alan metinlerde toplam 89 tane eleştirel düşünme becerisi alt kategorisi yer almaktadır. Bu sonuçtan hareketle 5. Sınıf Türkçe Ders Kitabı’nda yeterli sayıda eleştirel düşünme becerisi alt kategorisinin yer aldığını söylemek mümkündür ancak alt kategorilerin bir kısmı ya çok az sayıda yer almakta ya da hiç yer almamaktadır. Açık olma, sabırlı olma, doğru çıkarımda bulunma ders kitabında en çok yer alan; genelleme yapma eğiliminden uzak durma, kendini ve kendi çalışmalarını denetleme, yargılarını erteleme ise en az yer alan alt boyutlardır. Yansız olma ve derinlemesine soru sorma 5. Sınıf Türkçe Ders Kitabı’nda yeterli sayıda yer almayan diğer alt boyutlardır.

6. Sınıf MEB yayınları ve EKOYAY yayınlarına ait Türkçe Ders Kitapları incelendiğinde aynı sınıf düzeyi olmasına karşın eleştirel düşünme alt kategorileri ve eleştirel düşünme yoğunluk puanlarının farklı olduğu görülmektedir. MEB yayınlarına ait ders kitabında eleştirel düşünme alt kategorisi 73, eleştirel düşünme yoğunluk puanı 183; EKOYAY yayınlarına ait ders kitabında eleştirel düşünme alt kategorisi 94, eleştirel düşünme yoğunluk puanı 133 olarak hesaplanmıştır. MEB yayınlarına ait Türkçe ders kitabında eleştirel düşünme alt kategorisi daha azken yoğunluk puanı daha yüksek tutulmuştur. Buradan hareketle eleştirel düşünme becerisi kazandırma bağlamında iki ders kitabı arasında denge bulunduğunu söylemek mümkündür. Bu da 6. Sınıf Türkçe Ders Kitapları için olumlu bir durumdur. Her iki yayınevine ait ders kitaplarında en çok ve en az yer alan eleştirel düşünme alt kategorileri benzerlik göstermektedir. 6. Sınıf Türkçe ders kitaplarında *açık olma, bağımsız düşünme/sayıltıları inceleme kategorilerine ait yeterli sayıda örnek yer alırken; sabırlı olma, yansız olma, kendini ve kendi çalışmalarını denetleme, yargılarını erteleme, genelleme yapma eğiliminden uzak durma ve ön bilgilerini kullanma* kategorilerine çok az sayıda yer verilmiştir. Alt kategorilerin dağılımında 5. Sınıf Türkçe Ders Kitabı'nda olduğu gibi adaletli davranılmamıştır.

7. sınıf MEB yayınlarına ve Özgün yayınlarına ait Türkçe ders kitapları incelendiğinde eleştirel düşünme alt kategorileri ve eleştirel düşünme yoğunluk puanlarının farklı olduğu görülmektedir. MEB (1) yayınlarının eleştirel düşünme alt kategori puanı 95, eleştirel düşünme yoğunluk puanı 103; MEB (2) yayınlarına ait ders kitabının eleştirel düşünme alt kategori puanı 104, eleştirel düşünme yoğunluk puanı 107; Özgün yayınlarına ait Türkçe ders kitabının eleştirel düşünme alt kategori puanı 89, eleştirel düşünme yoğunluk puanı 143 olarak hesaplanmıştır. Eleştirel düşünme alt kategori puanı ve eleştirel düşünme yoğunluk puanları bakımından incelendiğinde MEB yayınlarının birbiriyle ancak Özgün yayınlarının yoğunluk puanının daha yüksek olduğu görülmektedir. Üç ders kitabında da öğrencilerin eleştirel düşünme becerilerini geliştirmek için yeterli sayıda örnek yer almaktadır. Ancak *genelleme yapma eğiliminden uzak durma, yargılarını erteleme, ön bilgilerini kullanma, kendini ve kendi çalışmalarını denetleme, yansız olma* eleştirel düşünme alt kategorilerine az sayıda yer verilmiştir.

8. Sınıf MEB yayınlarına ait Türkçe ders kitabı incelendiğinde eleştirel düşünme alt kategori puanı 64, eleştirel düşünme yoğunluk puanı 83 olarak hesaplanmıştır. 5,6,7. sınıf ders kitapları ile karşılaştırıldığında 8. Sınıf Ders Kitabı'nın (MEB) eleştirel düşünme alt kategori ve yoğunluk puanının çok daha az olduğu görülmektedir. Yaşla birlikte öğrencilerin eleştirel düşünme becerilerinin geliştiği göz önüne alındığında (Ay ve Akgöl, 2008: 73; Tozduman Yaralı, 2019) 8. sınıf ders kitaplarında yer alan metinlerin daha fazla eleştirel düşünme alt kategorisine sahip olması beklenmektedir. Ancak beklenenin aksine 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabı'nda yer alan öyküleyici metinler öğrencilerin eleştirel düşünme becerilerini geliştirecek niteliğe sahip değildir. 2019 Türkçe Dersi Öğretim Programı'nın en önemli hedefi bilgiyi üreten, hayatta işlevsel olarak kullanabilen, problem çözebilen, eleştirel düşünen, girişimci, kararlı, iletişim becerilerine sahip, empati yapabilen, topluma ve kültüre katkı sağlayan bireyler yetiştirmektir (TDÖP, 2019: 3). Oysaki 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabı'nda yer alan öyküleyici metinler öğrencilerin üst düzey düşünme becerilerini geliştirecek niteliğe sahip değildir. Önceki sınıf düzeylerinde olduğu gibi 8. Sınıf Ders Kitabı'nda *ön bilgilerini kullanma, kendini ve kendi çalışmalarını denetleme, genelleme yapma eğiliminden uzak durma, çelişkileri fark etme* alt kategorilerine yer verilmemiştir. Bu da ders kitaplarına ait bir diğer önemli eksikliklerdir. Lüle Mert (2017) 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabı'nda yer alan etkinlikleri incelediği araştırmasında en sık rastlanan durumun, öğrencilerin okudukları metinde açıkça belirtilmeyen düşünce ve görüşleri belirlemesine olanak veren etkinlik ve alıştırmalar olduğu sonucuna ulaşmıştır. Araştırmanın bu bulgusu diğer çalışmanın bulgusuyla örtüşmektedir. Temizkan ve Zeyfi (2014: 163) ders kitaplarındaki metinleri incelediği çalışmasında benzer bulguya ulaşmış, ders kitaplarında eleştirel düşünmenin alt becerilerine ilişkin ifadelerin orantılı olarak dağılmadığı sonucuna ulaşmıştır.

Türkçe ders kitaplarının öğrencilerin eleştirel düşünme becerilerini kazandırmadaki rolünün incelendiği bu çalışmada elde edilen bulgular Kanmaz'ın (2019) ulaştığı araştırma bulgularıyla kıyaslandığında ders kitaplarında yeterli sayıda eleştirel düşünme becerisi alt kategorisinin yer aldığını söylemek mümkündür. Ancak genelleme yapma eğiliminden uzak durma, yargılarını erteleme, yansız olma, ön bilgilerini kullanma gibi alt kategorilere yer verilmemesi ders kitaplarında yer alan önemli eksikliklerdendir. 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabı ise öğrencilerin eleştirel düşünme becerilerini geliştirme noktasında hem yeteri kadar alt kategoriye yer verilmemesi hem de kategori dağılımında adaletli davranılmamasıyla son derece yetersizdir. Yapılan araştırmalar öğrencilerin eleştirel düşünme becerisinin düşük düzeyde, geliştirilmesi gereken bir beceri alanı olduğunu göstermektedir (Sur, 2020). Öğrencilerin iyi birer eleştirel düşünür olarak yetiştirilmelerinde okullarda verilecek eğitim son derece önemlidir. Ders kitaplarının örgün eğitim kurumlarının en vazgeçilmez araç-gereci olduğu göz önünde bulundurulduğunda nitelikli ders kitaplarının öğrencilerin analitik düşünme becerilerinin gelişmesine katkıda bulunacağı düşünülmektedir. Türkçe ders kitaplarında yer alan metinlerin Türkçe dersinin temelini oluşturması metin seçiminde titiz davranılmasını zorunlu hâle getirmektedir. Ancak çalışmadan çıkarılan sonuç özellikle 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabı'nda yer alan öyküleyici metinlerin öğrencilerin eleştirel düşünme becerilerini geliştirme noktasında yetersiz olduğu yönündedir.

Araştırmadan elde edilen sonuçtan hareketle aşağıdaki öneriler geliştirilmiştir:

- Türkçe ders kitapları hazırlanırken öğrencilerin eleştirel düşünme becerisini geliştirecek nitelikte metinlere yer verilmelidir.
- Ders kitaplarına seçilen metinlerde eleştirel düşünme alt kategorilerinin tamamını kapsayacak örneklere yer verilmelidir.
- Eleştirel düşünme becerisinin yaşla birlikte geliştiği göz önüne alınarak sınıf seviyesi yükseldikçe ders kitaplarındaki metinlerde daha fazla eleştirel düşünme alt kategorisinin yer almasına özen gösterilmelidir.

KAYNAKLAR

- Akbaba, R. S. (2020). *Yaratıcı yazma çalışmalarının öyküleyici metin yazma becerisine ve ileri okuma farkındalığına etkisi*. Doktora Tezi, Fırat Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Elazığ.
- Ağın H., Hülya, K., Hüseyin, K., Ali; Tarakçı, R.ve Üstün, E. (2018). Ortaokul ve imam hatip ortaokulu Türkçe ders kitabı 5. Ankara: MEB Devlet Kitapları.
- Akgül, A., Demirel, N. Gürcan, E., Karadaş, D., Karahan, İ. ve Uysal, A. (2018). Ortaokul ve imam hatip ortaokulu Türkçe 7. sınıf ders kitabı. Ankara: MEB Devlet Kitapları.
- Ay, Ş. ve Akgöl, H. (2008). Eleştirel düşünme gücü ile cinsiyet, yaş ve sınıf düzeyi. *Kuramsal Eğitimbilim*, 1(2), 65-75.
- Bağcı, H. ve Ünal, Y. (2013). İlköğretim 8. sınıf Türkçe ders kitaplarındaki metinlerin okunabilirlik düzeyi. *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, 1(3), 12-28.
- Balcı, A. (2016). Sosyal bilimlerde araştırma yöntem, teknik ve ilkeler. Ankara: Pegem Akademi.
- Baltacı, A. (2017). Nitel veri analizinde miles-huberman modeli. *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (AEÜSBED)*, 3(1), 1- 15.
- Baş, B. (2013). 6. Sınıf Türkçe ders kitaplarında metin türleri üzerine bir inceleme. *Türklük Bilimi Araştırmaları*, 13, 257-265.

- Certel, Z., Çatıkkaş, F., ve Yalçınkaya, M. (2011). Beden eğitimi öğretmen adaylarının duygusal zekâ ile eleştirel düşünme eğilimlerinin incelenmesi. *Selçuk Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Bilim Dergisi*, 13(1), 74-81.
- Ceylan, S., Duru, K., Erkek, G. ve Pastutmaz, M. (2018). Ortaokul ve imam hatip ortaokulu Türkçe ders kitabı. Ankara: MEB Devlet Kitapları.
- Çakır, P. (2013). Türkçe ders kitaplarındaki öykülerin çocuğa görelilik ilkesi açısından incelenmesi. *Turkish Studies*, 8(1), 1171-1180.
- Erkal, H. ve Erkal, M. (2019). Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu Türkçe Ders Kitabı 7. Sınıf. Ankara: Özgün Yayınları.
- Ertürk, N., Keleş, S. ve Külünk, D. (2018). Ortaokul ve İmam hatip Ortaokulu 6. Sınıf Türkçe Ders Kitabı. Ankara: MEB Devlet Kitapları.
- Eselioğlu, H., Set, S. ve Yücel, A. (2019). Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu Türkçe 8. Ders Kitabı. Ankara: MEB Devlet Kitapları.
- Günay, V. D. (2007). Metin bilgisi. İstanbul: Multilingual.
- Judge, B., Jones, P. ve McCreery, E. (2009). Critical thinking skills for education students. Cornwall: TJ International Ltd.
- Kanmaz, F. E. (2019). *Eleştirel düşünme becerisi edindirme bağlamında çocuk ve gençlik kitaplarının incelenmesi*. Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Karadağ, Ö. ve Kurudayıoğlu, M. (2010). 2005 Türkçe Programı'na göre hazırlanmış ilköğretim birinci kademe Türkçe ders kitaplarının kelime hazinesi. *Türklük Bilimi Araştırmaları*, 7(13), 423-436.
- Karagül, S. ve İnce Samur, A.Ö. (2017). Ortaokullarda Türkçe ders kitaplarında yer alan öykülerdeki karakter özelliklerinin incelenmesi. *Ana Dili Eğitim Dergisi*, 2(5), 336-352.
- Karasar, N. (2009). Bilimsel araştırma yöntemi. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Kaya, B. (2018). Ortaokul ve imam hatip ortaokulu Türkçe 7 ders kitabı. Ankara: Dersdestek Yayıncılık.
- Kurnaz, H. ve Akaydın, Ş. (2015). Türkçe öğretmeni adaylarının bilgilendirici ve öyküleyici metinleri özetleme becerileri. *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9(2), 41-56.
- Lüle Mert, E. (2017). Efficiency of developing metacognitive skills of 8th grade turkish text and work books. *International Journal of Language Academy*, 5(3), 293-305.
- MEB (2015). Türkçe Dersi (1-8. Sınıflar) Öğretim Programı. Ankara: MEB
- MEB (2017a). Türkçe dersi öğretim programı (ilkokul ve ortaokul 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7 ve 8. sınıflar). Ankara: MEB.
- MEB (2018). Türkçe dersi öğretim programı (ilkokul ve ortaokul 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7 ve 8. sınıflar). Ankara: MEB.
- MEB (2019). Türkçe dersi öğretim programı (ilkokul ve ortaokul 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7 ve 8. sınıflar). Ankara: MEB.

- Özbay, M. (2002). Öğretmen görüşlerine göre Ankara merkez okullarının Türkçe öğretimi. Ankara: Öncü Kitapevi.
- Özgen Tuncer, Ç. (2010). Türkçe dersinde üst düzey düşünme becerilerinin geliştirilmesi. *CİTO Eğitim: Kuram ve Uygulama*, Temmuz-Eylül 2010, 34-50.
- Paul, R. W. ve Elder L. (2002). Critical thinking tools for taking charge of your professional and personal life. Financial Times Prentice Hall.
- Ruggiero, V. R. (2012). Beyond feelings a guide to critical thinking. McGraw-Hill Companies: New York.
- Schreglmann, S. (2016). *Konu temelli eleştirel düşünme öğretimi özelliğine sahip eğitsel arayüz ile desteklenmiş eğitim yazılımının akademik başarı, eleştirel düşünme eğilimi ve düzeyine olan etkisi*. Doktora Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Sur, E. (2020). *Ortaokul öğrencilerinin eleştirel ve yaratıcı düşünme becerileri ile anlama becerileri arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Doktora Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Konya.
- Tavşancıl, E. ve Aslan, E. (2001). Sözel, yazılı ve diğer materyaller için içerik analizi ve uygulama örnekleri. İstanbul: Epsilon Yayınevi.
- Temizkan, M. ve Zeyfi, R. (2014). Ortaokul Türkçe ders kitaplarındaki metinlerin eleştirel ve yaratıcı düşünme açısından incelenmesi. *Düşünce Dünyasında Türkiz Siyaset ve Kültür Dergisi*, 5(29), 133-164.
- Tittle, Peg (2011). Critical an appeal to reason thinking. NewYork: Madison Avenue
- Tozduman Yaralı, K. (2009). Gelişimsel açıdan eleştirel düşünme ve çocuklarda eleştirel düşünmenin desteklenmesi. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi (PAU Journal of Education)*, 48, 1-26.
- Yağmur, K. (2009). Türkçe ders kitapları üst düzey bilişsel becerilerin gelişimini ne oranda sağlamaktadır?. *Cito Eğitim Kuram ve Uygulama Dergisi*, 5, 19-34.
- Yalınkılıç, K. (2018). Bir öğretim aracı olarak ders kitabı. H. Ülper (Ed.), Türkçe ders kitabı çözümlenmeleri (2. Baskı) (ss. 3-23). Ankara: Pegem Akademi.

Analysis of Narrative Texts in Turkish Textbooks in the Context of Gaining Critical Thinking Skills

Extended Abstract:

Advances in science and technology have changed the world incredibly fast and societies have got the opportunity to live much more comfortably than in previous centuries. However, while technology offers a modern life, it has also brought many complexities and difficulties. People's potential to overcome these difficulties depends on having high-level thinking skills, especially critical thinking. The most important aim of the Turkish education system, which aims to equip the youth with the competencies required by the information age and to prepare them for life, is to allow young people to acquire critical thinking skills. All the lessons that are a part of the education system are developed to broaden students' higher-order thinking skills. However, Turkish lessons have a special place in improving thinking skills as language and thought are two intertwined concepts. An improvement in one affects the other positively, on the contrary, when there is a problem in one of them, the improvement of the other is interrupted. Outcomes of Turkish lesson teaching program are determined to develop high-level thinking skills. Textbooks are the most effective and concrete tools that can be used to achieve the goals and gains determined in the program. Turkish lessons are given through the texts in the textbooks and the activities created from these texts. Therefore, texts should be selected very carefully. Selecting the texts in the textbooks from the works that develop thinking, understanding and questioning skills of the students will contribute to the training of students as critical thinkers. This study aims to examine whether the narrative texts in the textbooks used for teaching Turkish lessons in state secondary schools in the 2019-2020 academic year are sufficient in terms of making students acquire critical thinking skills in line with the criteria determined by Kanmaz (2019).

In this study, the narrative texts in Turkish textbooks were examined based on the subcategories which Kanmaz (2019) developed for critical thinking skill in her doctoral study titled "*An investigation of children's and young adult books in the context of critical thinking skills acquisition*". The study used document analysis method, one of the qualitative research methods. Data of the study were collected from 5th, 6th, 7th and 8th grade Turkish textbooks used in Turkish lessons in secondary schools affiliated to the Ministry of National Education (MoNE) in the 2019-2020 academic year. The sample of the study consisted of 12 narrative texts in the 5th Grade Turkish Textbook (Anittepe Publications), nine in the 6th Grade Turkish Textbook (MoNE publications), 10 in the 6th Grade Turkish Textbook (EKOYAY Publications), 12 in the 7th Grade Turkish Textbook (MoNE Publications), 14 in the Turkish Textbook 7 (MoNE Publications), 11 in the 7th grade Turkish Textbook (Özgün Publications), and 12 in the Turkish Textbook 8 (MoNE Publications). Publications, 11 in the 7th grade Turkish Textbook (Özgün Publications), and 12 in the Turkish Textbook 8 (MoNE Publications). The narrative texts were examined in detail and all the sections in the critical thinking subcategory were coded and recorded in order to ensure the validity of the study.

This study, which examined the role of Turkish textbooks in providing students with critical thinking skills, found that there was a sufficient number of critical thinking skills subcategories in the textbooks. Clarity, distinguishing meaningful similarities and differences, and perseverance subcategories were found to have been included sufficiently; however, exclusion of other subcategories such as avoidance of tendency to generalize, postponing decisions, being unbiased and using prior knowledge is among the important deficiencies of the textbooks. The 8th grade Turkish textbook is extremely insufficient in terms of developing students' critical thinking skills, not only because it does not include enough subcategories, but also the categories are unfairly distributed. Considering that textbooks are the most indispensable tools-materials of formal education institutions, qualified textbooks will contribute to the

development of students' analytical thinking skills. The texts in the Turkish textbooks form the basis of the Turkish course, which makes it necessary to be meticulous in selecting these texts. However, the study indicates that especially the 8th grade Turkish textbook is insufficient in developing students' critical thinking skills.

Key Words: *Turkish textbook, narrative texts, critical thinking skills.*